

บทที่ ๑

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

รศ.ดร.ทวิศักดิ์ ทองทิพย์
อาจารย์สิทธิมนต์ ดิสันเทียะ

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมายและจุดมุ่งหมายวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาได้
๒. อธิบายลักษณะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาได้
๓. จำแนกประเภทวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาได้
๔. วิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาได้
๕. บอกวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจได้

ขอขำเนื้อหา

- ความหมายและจุดมุ่งหมายวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
- ลักษณะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
- ประเภทวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
- การวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ

๑.๑ ความนำ

มนุษย์ใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือเสนอเรื่องราวแต่ละยุคสมัย มีทั้งที่เป็นผลงานเกิดจากความคิด ความเชื่อ จินตนาการ ตลอดถึงงานศิลปะอื่นๆ ถ้าเป็นวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์หรือบันทึกเป็นลายลักษณ์คือตัวอักษร เช่น บันทึกในศิลาจารึก ใบลาน แผ่นโลหะ วัสดุสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ถ้าเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะคือไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์คือตัวอักษร แต่เป็นเรื่องราวที่บอกเล่าต่อกันจากปากต่อปาก ผ่านจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น ปริศนาคำทาย สำนวนภาษิต เพลงพื้นบ้าน นิทานหรือเรื่องเล่า เป็นต้น ที่จัดเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีทั้งสองประเภทคือ วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททาพิเศษ และปกรณ์พิเศษ เป็นต้น วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เช่น เรื่องเล่าจากปากต่อปากที่ปรากฏในปริศนาคำทาย สำนวนภาษิต เพลงพื้นบ้าน นิทานหรือเรื่องเล่า ปรากฏในดินแดนที่พระพุทธศาสนาเผยแพร่เข้าไป

จึงเห็นได้ว่าวรรณกรรมเชื่อมโยงกับเรื่องราวของมนุษย์และสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้ทราบเรื่องราวความเป็นมาและหลักคำสอน สำหรับความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในบทนี้ เป็นพื้นฐานความรู้ด้านวรรณกรรม เพื่อให้เป็นฐานการวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไปได้

๑.๒ ความหมายและจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

๑.๒.๑ ความหมายของคำว่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

คำว่า วรรณกรรม มีความหมายค่อนข้างกว้าง ครอบคลุมงานเขียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองทุกชนิด วรรณกรรมจึงรวมวรรณคดีเข้าไว้ด้วย “หนังสือและวรรณคดีทุกเรื่องเป็นวรรณกรรม แต่จะมีวรรณกรรมเพียงบางเรื่องที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูงเท่านั้นจึงได้รับยกย่องเป็นวรรณคดี”^๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายคำว่าวรรณกรรม “งานหนังสือ งานประพันธ์ บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสถียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน”^๒ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๔ ให้ความหมายวรรณกรรม “งานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และให้หมายความรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย”^๓ พงศ์ศักดิ์ สังข์วิทยุโณ กล่าวว่า วรรณกรรมมีความหมายในภาษาอังกฤษว่า “Literature Works” หรือ “General Literature” ปรากฏครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปะและวรรณกรรม พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยนิยามวรรณกรรมและศิลปกรรม รวมกันว่า วรรณกรรมและศิลปกรรม หมายความว่า การทำขึ้นทุก

^๑ กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๔๗.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๔-๑๐๕๕.

^๓ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗, ใน https://www.ipat.or.th/index.php?option=com_ (๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕).

ชนิดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ แผนกศิลปะ จะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปร่างอย่างใดก็ตาม เช่น สมุด สมุดเล็ก และหนังสืออื่นๆ เช่น ปาฐกถา เทศนา หรือวรรณกรรมอื่น ๆ อันมีลักษณะเช่นเดียวกัน หรือนาฏกียกรรม หรือนาฏกียดนตรีกรรม หรือแบบฟ้อนรำและการเล่นแสดงให้คนดูโดยวิธีใด ซึ่งการแสดงนั้นได้กำหนดไว้เป็นหนังสือหรืออย่างอื่น” คำว่า วรรณกรรมนิยมใช้กันแพร่หลายมาตามลำดับ ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม ได้มีวรรณกรรมและมีการส่งเสริมศิลปะการแต่งวรรณกรรมเพื่อรักษาวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นทางการ^๔ พระศรีวิสุทธิคุณ (สฤชต์ ประชาตุ) กล่าวว่า วรรณกรรมเป็นคำที่มีความหมายค่อนข้างกว้าง โดยหมายถึงงานเขียนหรือข้อเขียนทุกประเภทไม่จำเพาะว่างานนั้นจะมีอรรถรสด้านเนื้อหาเหมือนกับวรรณคดีหรือไม่ก็ตาม^๕

ข้อมูลเอกสาร ชี้ว่างานเขียนทุกชนิดถือเป็นวรรณกรรมทั้งสิ้น แต่ถ้างานเขียนประเภทใดจัดเป็นประเภทงานเขียนชั้นดีหรือดีเยี่ยม เรียกกงานเขียนประเภทนั้นว่า “วรรณคดี”

เพราะฉะนั้น งานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นงานเขียนหนังสือทุกชนิดที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา งานเขียนเช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมถึงงานเขียนและงานวิจัยที่ค้นคว้ารวบรวมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ถ้าจะแบ่งประเภทวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาตามพัฒนาการ คัมภีร์เถรวาทตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มี (๑) วรรณกรรมบาลี ได้แก่พระไตรปิฎก ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและที่เป็นภาษาอื่น วรรณกรรมบาลีอนุรักษคำสอนเดิมไม่ให้เกิดคลาดเคลื่อนจากหลักเดิมของพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นหลักฐานอ้างอิงงานเขียนประเภทอื่นที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้น่าเชื่อถือ (๒) วรรณกรรมอรรถกถา ได้แก่คัมภีร์อธิบายขยายความบาลีให้มีความชัดเจน (๓) วรรณกรรมฎีกา ได้แก่คัมภีร์อธิบายขยายความอรรถกถา เช่น สารัตถทีปนี วิมตติวินโชนี วชิรพุทธฎีกา เป็นต้น (๔) วรรณกรรมอนุฎีกา ได้แก่ฎีกาใหม่ที่แต่งเพิ่มเติมภายหลัง เช่น วินยาลังการฎีกา ปรมัตถทีปนีฎีกา เป็นต้น (๕) วรรณกรรมสัททาพิเศษ ลักษณะของสัททาพิเศษเป็นไวยากรณ์มากกว่าจะเป็นคัมภีร์ เช่น คัมภีร์ไวยากรณ์ คัมภีร์แต่งฉันท์ เป็นต้น และ (๖) วรรณกรรมลักษณะอื่นที่ไม่จัดเข้าลักษณะดังกล่าว เช่น วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นงานเขียนเชิงวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ งานวิจัยทางพระพุทธศาสนา รวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์บรรจุข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สรุปว่า วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึงงานเขียนทุกชนิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา สัททาพิเศษ รวมถึงงานเขียนรูปแบบอื่นที่คนแต่ละยุคศึกษาค้นคว้ารวบรวมมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์บรรจุข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ จุดมุ่งหมายของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมมีจุดมุ่งหมายตามประเภทของวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ บทนี้ศึกษาเฉพาะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สอนให้เว้นทำชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว อันเป็นหลักคำสอน ดั่งนั้นเพื่อให้ถึงจุดมุ่งหมายจึงนำตัวอย่างการเขียนหลายรูปแบบ บางเรื่องเป็นความเรียง เรียกว่าร้อยแก้ว บางเรื่องเป็นคำ

^๔ พงศ์ศักดิ์ สังข์พิบูลย์, **พื้นฐานความรู้ทางวรรณกรรม**, ใน http://arc.nstru.ac.th/center/pongsak/e_learning/unit1_1.html (๒๙ มิถุนายน ๒๕๔๙).

^๕ พระศรีวิสุทธิคุณ (สฤชต์ ประชาตุ), **การศึกษาวิเคราะห์หลักการและเหตุผลของการสร้างสรรค์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย**, สารนิพนธ์ดุสิตบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖.

ประพันธ์ เรียกว่าร้อยกรอง เป็นต้น พระราชปรีดี (สฤษดิ์ สิทธิโร) กล่าวว่า วรรณคดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยมากจะมุ่งสอนให้รู้ดีรู้ชั่ว กล่อมเกลาคิดใจ เว้นสิ่งชั่วร้าย ให้ประพฤติสิ่งดีงาม จึงเรียกกันว่า วรรณกรรมคำเทศน์ เช่น ไตรภูมิพระร่วง มหาชาติคำหลวง พระมาลัยคำหลวง เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมที่มีเนื้อหาด้านให้คำแนะนำการดำเนินชีวิต จัดเป็นวรรณกรรมคำสอน เช่น สุภาสิตพระร่วง เพลงยาวถวายโอวาท สุภาสิตสอนหญิง กฤษณาสอนน้อง โลกนิติ เป็นต้น ความแตกต่างของวรรณกรรมสองประเภทนี้ที่เห็นได้ คือ วรรณกรรมคำเทศน์มีเนื้อหาด้านศาสนธรรมคือหลักธรรม ส่วนวรรณกรรมคำสอนมีเนื้อหาแนะนำสั่งสอนทั่วไปและใช้สอนเยาวชนเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิต

จุดหมายการแต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีดังนี้

๑) แสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงหลักคำสอนผ่านวรรณกรรมในรูปแบบต่าง ๆ แทนการเทศน์ วรรณกรรมประเภทนี้จึงเป็นสื่อบันทึกหลักธรรมจากผู้นำเสนอไปยังผู้ศึกษาได้โดยง่ายและสะดวก เมื่อผู้ศึกษาต้องการศึกษาก็ทำได้ทันที เช่น วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาพระมงคลวิเสสกาของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แก่นพุทธศาสน์ ของ พุทธทาสภิกขุ กรรมที่ปณีของ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) พุทธธรรม ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) พุทธวิทยา ของ พร รัตน์สุวรรณ เป็นต้น

๒) แสดงคุณค่าพุทธธรรมและความดีงามของพระพุทธศาสนา ให้ตระหนักคุณค่าของพุทธธรรมและความดีงามของพระพุทธศาสนา โน้มน้าวจิตใจให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้น วรรณกรรมบางเรื่องมีแทรกเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น พระมาลัยคำหลวง พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ปฐมสมโพธิกาพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นต้น

๓) แสดงความดีงามในการบำเพ็ญบารมี พระพุทธเจ้าถือเป็นแบบอย่างของมนุษย์ผู้บำเพ็ญบารมี ผู้ฝึกพัฒนาตนด้วยการทำความดีอย่างยิ่งยวด การบำเพ็ญบารมีเป็นปัจจัยสำคัญทำให้พระองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทางพระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีสิทธิ์มีความสามารถบรรลุธรรมได้หากได้รับการฝึกฝนที่ถูกต้อง ผู้บำเพ็ญบารมีได้บริบูรณ์สามารถบรรลุพระโพธิญาณได้ในอนาคต วรรณกรรมบางเรื่องมุ่งแสดงความดีงามการบำเพ็ญบารมี เพื่อให้ภูมิใจและเลื่อมใสต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น พระมหาชนก พระราชนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ ๙ เป็นต้น

๔) ศึกษาหลักคำสอนผ่านวรรณกรรม ให้ศึกษาหลักคำสอนในวรรณกรรมเรื่องนั้น ทำให้สื่อหลักคำสอนผ่านวรรณกรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น การเทศน์ การสอน เป็นต้น รูปแบบดังกล่าวอาจนำเสนอผ่านเนื้อหาวรรณกรรมโดยตรง หรือผ่านตัวละครในวรรณกรรม เช่น มังคลัตถที่ปณี ของ พระสิริมังคลาจารย์ เป็นต้น

๕) มุ่งให้เข้าใจและเรียนรู้โลกตามเป็นจริง สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้ ไม่คงอยู่ตามสภาพเดิมตลอดไป สรรพสิ่งไม่มีแก่นสารที่แท้จริงแตกสลายไปในที่สุด สอนให้มองว่าการดำรงอยู่ตามครรลองธรรมย่อมมีผลทำให้ตนได้รับความสุข สงบร่มเย็นในชีวิต ไม่ทรมานทรมายเดือดร้อน เช่น เถภูมิกถา ของ พญาสิทธิ เป็นต้น

๖) แสดงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา มุ่งแสดงความเจริญรุ่งเรืองและประวัติพระพุทธศาสนสถาน เช่น ปุณโณวาทคำฉันท์ ของ พระมหานาค วัดท่าทราย สังคีตยวงค์ ของ สมเด็จพระวันรัต

(แก้ว) วัดพระเชตุพน พุทธประวัติ ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พุทธประวัติ จากพระโอษฐ์ ของ พุทธทาสภิกขุ บทบาทพระบรมครู ของ ปิ่น มุทุกันต์^๖ เป็นต้น

สรุปว่า จุดมุ่งหมายงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสอนให้รู้เกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ให้รู้จักละเว้นความชั่ว ทำความดี และทำจิตให้ผ่องใส

๑.๓ ลักษณะของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

ผู้แต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา นำเรื่องราวในหลักคำสอนมาแต่งใหม่ เป็นลักษณะงานเขียน หรืองานประพันธ์ เรื่องแต่งใหม่มีเค้ามาจากคัมภีร์ บางครั้งผู้แต่งเพิ่มเนื้อหาทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อในสังคม จุดหมายเพื่ออธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่าย เรื่องเหล่านี้เกี่ยวข้องกับคำสอนโดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่รับอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานวัฒนธรรมเช่นประเทศไทย จึงทำให้วรรณกรรมไทยยุคต้น ๆ แทรกด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามี ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑.๓.๑ วรรณกรรมพระไตรปิฎก หรือ คัมภีร์อื่น

ผู้แต่งนำเนื้อหาจากพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์อื่นๆ แต่งหรือแปลแทรกคำสอนลงไป เช่น เถกมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ผู้แต่งนำเนื้อหาจาก ๓๐ คัมภีร์ มหาชาติคำหลวงและกาพย์มหาชาติ ผู้แต่งนำเนื้อหาจากอรรถกถาชาดก พระมาลัยคำหลวงผู้แต่งนำเนื้อหาจากมาลัยสูตรและฎีกามาลัย ปุณโณวาทคำฉันท์ผู้แต่งนำเนื้อหาจากปุณโณวาทสูตร สามัคคีเภทคำฉันท์ผู้แต่งนำเนื้อหาจากมหาปริณีพพานสูตรและสุมังคลวิลาสินี เป็นต้น

๑.๓.๒ วรรณกรรมคัมภีร์แทรกจินตนาการ

ผู้แต่งนำแนวคิดด้านพระพุทธศาสนาแต่งแสดงความศรัทธา บันเทิงเหตุการณ์หรือแต่งเพื่อความบันเทิงแล้วแทรกความนึกคิด เช่น โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ แต่งเพราะความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อบันเทิงเหตุการณ์ที่ชะลอพระพุทธไสยาสน์ได้สำเร็จ และเฉลิมพระเกียรติบุญญาภินิหารของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระให้ปรากฏ^๗ หลวงตา ของ แพร่เยื่อไม้ นิยายอิงธรรมะแนวตลก ขบขันสอดแทรกคติธรรม และ กฎแห่งกรรม ของ ท. เลียงพิบูลย์ เล่ากฎแห่งกรรม การให้ผลกรรม สอดแทรกคติธรรม เป็นต้น^๘

๑.๔ ประเภทของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาแยกประเภทตามเนื้อหา ได้แก่ (๑) ตามลักษณะการประพันธ์ (๒) ตามลักษณะเนื้อเรื่อง (๓) ตามลักษณะการถ่ายทอด (๔) ตามกำเนิดวรรณกรรม (๕) ตามรูปแบบและสื่อที่นำเสนอ (๖) ตามแหล่งกำเนิดวรรณกรรม

๑.๔.๑ แบ่งตามลักษณะการประพันธ์

^๖ พระราชปริยัติ (สฤชต์ สิริธโร), งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘-๙.

^๗ พระราชปริยัติ (สฤชต์ สิริธโร), งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๗-๘.

^๘ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, วรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : วิคตอเรียการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๑๒.

การประพันธ์ ๒ ประเภท คือ

๑) วรรณกรรมร้อยแก้ว เป็นวรรณกรรมเขียนความเรียง ใช้ถ้อยคำสละสลวยเหมาะทั้งเสียงและความหมาย ไม่กำหนดบังคับคำ คือ ฉันทลักษณ์ วรรณกรรมร้อยแก้วแบ่งได้อีก ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) บันเทิงคดี (Fiction) คือ วรรณกรรมที่แต่งมุ่งความบันเทิงแก่ผู้อ่าน การให้ข้อคิด ความเชื่อ หรือ คติสอนใจผู้อ่านเป็นวัตถุประสงค์รอง วรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทบันเทิงคดี เช่น นวนิยาย (Novel) เรื่องสั้น (Short Story) และบทละคร (Drama) เช่น ลีลาวดี ของ ธรรมโฆษ และ กามนิต แปลโดย เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป เป็นต้น (๒) สารคดี (Non-Fiction) คือ วรรณกรรมที่ส่วนใหญ่เขียนเรียบเรียงขึ้นมาจากความจริง มุ่งให้ความรู้ ความคิดที่เป็นคุณประโยชน์เป็นหลัก อาจเขียนเชิงอธิบาย เชิงวิจารณ์ หรือเชิงพรรณนาสั่งสอนอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีระบบ เพื่อถ่ายทอดความรู้ต่อบนองความอยากรู้ อยากเห็น และก่อให้เกิดคุณค่าทางปัญญาแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ วรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทสารคดีคือ ประเภทความเรียง (Essay) เช่น จาริกบุญจาริกธรรม ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เป็นต้น ประเภทบทความ (Article) เช่น พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤตการณ์โลก รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ ๗ เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก เป็นต้น ประเภทสารคดีท่องเที่ยว (Travelogue) เช่น สารคดีตามรอยพระพุทธเจ้า ของ พาโนรามา เป็นต้น และประเภทจดหมายเหตุ (Archive) เช่น กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นต้น

๒) วรรณกรรมร้อยกรอง เป็นวรรณกรรมที่เรียบเรียงถ้อยคำตามบัญญัติฉันทลักษณ์ มีบังคับบงกช บังคับคำ ส่งสัมผัส งานประเภทนี้บางครั้งเรียกว่ากวีนิพนธ์ หรือ คำประพันธ์ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ลิลิต เป็นต้น วรรณกรรมร้อยกรองแบ่งย่อยได้อีก ๓ ประเภท คือ (๑) วรรณกรรมประเภทบรรยาย (Narrative) เป็นวรรณกรรมร้อยกรองมีโครงเรื่อง ตัวละคร และเหตุการณ์ ผูกเรื่องราวเนื่องกันไป เช่น กาพย์มหาชาติ ของ พระเจ้าทรงธรรม เป็นต้น (๒) วรรณกรรมประเภทพรรณนา หรือ รำพึงรำพัน (Descriptive or Lyrical) ประเภทนี้ผู้แต่งมุ่งแสดงอารมณ์ส่วนตัว ไม่มีโครงเรื่อง เช่น โคลงนิราศศรีภุชชัย เป็นต้น (๓) วรรณกรรมประเภทบทละคร (Dramatic) บทร้อยกรองสำหรับอ่านและใช้เป็นบทการแสดง เช่น บทพากย์โขน บทละครร้อง บทละครรำ เป็นต้น

๑.๔.๒ แบ่งตามลักษณะเนื้อเรื่อง

แบ่งตามลักษณะเนื้อเรื่อง มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑) วรรณกรรมบริสุทธิ์ (Pure Literature) เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นจากอารมณ์สะเทือนใจ ไม่มีจุดมุ่งหมายให้วรรณกรรมเรื่องนั้นทรงคุณค่าทางใดเป็นพิเศษ แต่วรรณกรรมอาจล้ำค่าในทัศนะของนักอ่านรุ่นหลังก็เป็นได้ แต่ไม่ใช่เจตจำนงของผู้แต่ง ที่เพียงแต่งขึ้นตามความปรารถนาของตนเท่านั้น

๒) วรรณกรรมประยุกต์ (Applied Literature) เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพราะต้องการสนองสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจเกิดแรงบันดาลใจจะสืบทอดความชื่นชมวีรกรรมของผู้ใดผู้หนึ่ง หมายถึงมีเจตนาเขียนเพื่อประโยชน์อย่างหนึ่ง หรือมีจุดมุ่งหมายการเขียนที่แน่ชัด ไม่ใช่เพียงสนองอารมณ์ เช่น วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมการละคร อาจจะหมายรวมพงศาวดารต่าง ๆ ด้วย

๑.๔.๓ แบ่งตามลักษณะการถ่ายทอด

แบ่งตามลักษณะการถ่ายทอด มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑) วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการบอกเล่า หรือ ขับร้องแบบปากต่อปาก วรรณกรรมมุขปาฐะมีมานานในทุกภูมิภาคของประเทศไทย วรรณกรรมมุขปาฐะเป็นวิธีเล่าเรื่องที่มนุษย์ใช้มาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เมื่อมนุษย์มีภาษาใช้จึงมีโอกาสดำเนินการและอารมณ์โดยใช้ภาษามากขึ้น ประกอบกับภาษาพูดช่วยให้เข้าใจง่ายได้เร็วกว่าภาษาเขียน วรรณกรรมมุขปาฐะจึงมีมากและมีมานานกว่าวรรณกรรมประเภทอื่นๆ เช่น กลอนเทศน์แหล่ของพระสงฆ์ กลอนลำของนักแสดงหมอลำ คำผญาของคนไทยภาคอีสาน บทสวดคาถาอาคมต่าง ๆ เป็นต้น

๒) วรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการเขียน การจาร หรือ การจารึก ไม่ว่าจะทำบนวัสดุใด ๆ เช่น กระดาด เยื่อไม้ ใบไม้ แผ่นดินเผา หรือ ศิลา วรรณกรรมลายลักษณ์พัฒนาสืบมาจากวรรณกรรมมุขปาฐะเกิดขึ้นในยุคที่มนุษย์เริ่มรู้จักใช้สัญลักษณ์หรือตัวอักษร บันทึกความในใจของตนถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับรู้ เนื่องจากตัวอักษรเป็นเครื่องมือบันทึกที่สื่อสารได้กว้างไกลและยั่งยืน มนุษย์จึงสร้างวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทนี้เป็นจำนวนมากในทุกภาคของประเทศไทย

๑.๔.๔ แบ่งตามแหล่งกำเนิด

แบ่งตามแหล่งกำเนิดวรรณกรรม มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑) วรรณกรรมปฐมภูมิ (Primary Source) เป็นวรรณกรรมที่เกิดจากความคิด ความริเริ่ม การค้นพบ จากประสบการณ์ของผู้เขียนแล้วนำไปเผยแพร่แก่สาธารณชน เช่น เอกสารจดหมายเหตุ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารส่วนบุคคล เป็นต้น

๒) วรรณกรรมทุติยภูมิ (Secondary Source) เป็นวรรณกรรมที่เกิดจากการรวบรวม วิเคราะห์เลือกสรร ประมวล และเรียบเรียงข้อมูลมาจากวรรณกรรมปฐมภูมิเช่นหนังสือตำราต่าง ๆ หนังสือพจนานุกรม และหนังสือสารานุกรม เป็นต้น

๑.๔.๕ แบ่งตามรูปแบบวัสดุและสื่อที่นำเสนอ

แบ่งตามลักษณะรูปแบบวัสดุและสื่อที่นำเสนอ มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑) วรรณกรรมในรูปของวัสดุสิ่งพิมพ์ (Printed Materials) เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดงานเขียนตัวอักษรและใช้กระดาษเป็นหลัก ในปัจจุบันวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปวัสดุสิ่งพิมพ์มีหลายรูปแบบ เช่น หนังสือ พจนานุกรม รายงานการวิจัย วารสาร เป็นต้น

๒) วรรณกรรมในรูปของวัสดุไม่ตีพิมพ์ (Non-Printed Materials) เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดงานลงในวัสดุไม่ตีพิมพ์หรือสื่อบันทึกอื่น ๆ เช่น บทเพลงที่บันทึกลงในแผ่นเสียง แถบบันทึกเสียง หรือ วัสดุที่ใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

๑.๕ การวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

๑.๕.๑ ความหมายของคำว่าวิเคราะห์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามคำว่าวิเคราะห์ “ใคร่ครวญ ; แยกออกเป็นส่วนๆ เพื่อศึกษาให้ถ่องแท้”^๙ วิเคราะห์ความหมายคล้ายกับวิจัย “การค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชา”

^๙ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗๑

^{๑๐} การวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงใคร่ครวญ แยกประเด็นออกเพื่อศึกษางานเขียนเกี่ยวกับคำสอน ที่จะทำให้เห็นรายละเอียดในสิ่งที่ศึกษานั้นชัดขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษาในการประเมินคุณค่า การแสดงความคิดเห็น การอธิบายข้อเท็จจริงให้ผู้อื่นทราบ การวิเคราะห์(และวิจัย) “ไม่ใช่เฉพาะระเบียบวิธีที่เป็นรูปธรรมภายนอกเท่านั้น มันเริ่มตั้งแต่วิธีคิด ถ้าไม่มีวิธีคิดที่ถูกต้องเป็นฐาน วิธีการภายนอกก็เป็นเพียงส่วนประกอบที่อาจจะไม่ได้ผลดีนัก”^{๑๑} โดยทั่วไปแล้วการวิเคราะห์วรรณกรรม สิ่งที่ต้องการนำเสนอมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป และคุณค่าของวรรณกรรม

๑.๕.๒ วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์

วัตถุประสงค์การวิเคราะห์วรรณกรรมเพื่อให้เห็นองค์ประกอบวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ เช่น เพื่อทราบความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหา และคุณค่าของวรรณกรรม

๑.๕.๓ ประโยชน์ของการวิเคราะห์

ประโยชน์ของการวิเคราะห์ทำให้ทราบองค์ประกอบวรรณกรรม เช่น ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป ตลอดถึงคุณค่าของวรรณกรรมนั้นอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประเมินคุณค่า การแสดงความคิดเห็น การวิจารณ์ และอธิบายข้อเท็จจริงของเรื่องให้ผู้อื่นทราบ

๑.๕.๔ แนวทางของการวิเคราะห์

แนวทางการวิเคราะห์วรรณกรรมเพื่อวางกรอบประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์ว่ามีอะไรบ้าง มี ๒ กำหนดประเด็นจะทำให้การวิเคราะห์ชัดเจน แล้วนำประเด็นมาวางเป็นกรอบให้เห็นรายละเอียดแต่ละประเด็นตามลำดับ แนวทางการวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑) การวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มีประเด็นวิเคราะห์ต่อไปนี้

๑.๑) ประวัติวรรณกรรม การวิเคราะห์ประวัติวรรณกรรมควรแยกรายละเอียดที่จะนำมาวิเคราะห์อย่างน้อย ๒ ประเด็น คือ (๑) กำเนิดวรรณกรรม เช่น ผู้แต่ง แต่งที่ไหน แต่งเมื่อใด ฉบับเดิมแต่งเป็นภาษาใด ด้วยอักษรอะไร ยังมีฉบับเดิมเหลือหรือไม่ ถ้ายังมี เนื้อหาสมบูรณ์เหมือนฉบับเดิมหรือไม่ ถ้ามีไม่ครบ ส่วนใดที่ยังเหลือ ส่วนใดที่ขาดหาย ถ้าเหลืออยู่ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ไหน เนื้อหาที่ศึกษาได้จากแหล่งใด เป็นต้น (๒) พัฒนาการวรรณกรรม เช่น การแปลและการพิมพ์ ปัจจุบันวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแปลแล้วก็ภาษา ภาษาใดบ้าง ตีพิมพ์แล้วก็ภาษา เผยแพร่แล้วก็ครั้ง เคยได้รางวัลยกย่องเชิดชูเกียรติจากองค์กรหรือหน่วยงานใดบ้างหรือไม่ เป็นต้น ถ้าบอกกำเนิดและ พัฒนาการวรรณกรรมดังกล่าวได้ทุกประเด็นก็ควรบอก ถ้าเพิ่มรายละเอียดมากกว่านี้ได้ก็ควรเพิ่ม

๑.๒) ประวัติผู้แต่ง ควรแยกประเด็น ได้แก่ **ชาติภูมิ** เช่น ถิ่นกำเนิดเมื่อใด ที่ไหน บิดามารดา อาชีพ พี่น้องหญิงชาย ผู้แต่งเป็นคนที่เท่าไร เป็นต้น **การศึกษา** เช่น ผู้แต่งได้รับการศึกษาทางโลกจากสถาบันใด ได้รับการศึกษาด้านอื่นหรือไม่ ได้รับการศึกษาทางธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี หรือการศึกษา

^{๑๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗๒.

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๖),

ทางธรรมแบบอื่นอย่างไร เป็นต้น **อาชีพ** เช่น เกษตรกรรม ค้าขาย รับราชการ หรืออาชีพอื่น เป็นต้น **ผลงาน** เช่น มีผลงานวรรณกรรมและผลงานสร้างสรรค์อะไรบ้าง ผลงานโดดเด่นมีอะไรบ้าง เป็นต้น **สิ้นชีวิต** เช่น สิ้นชีวิตเมื่อใด ที่ไหน ด้วยสาเหตุใด เป็นต้น

๒) ลักษณะคำประพันธ์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามี ๒ ลักษณะ คือ

๒.๑) คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว มี ๒ ลักษณะ คือ บันเทิงคดี (Fiction) และ สารคดี (Non-Fiction) การวิเคราะห์ลักษณะคำประพันธ์ร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดี (Fiction) ควรแยกประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) รูปแบบวรรณกรรม เช่น เรื่องสั้น หรือ นวนิยาย (๒) เนื้อหาวรรณกรรม คือ สิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดเรื่องราวประกอบด้วยโครงสร้าง (โครงเรื่อง) ตัวละคร ฉาก เป็นต้น (๓) กลวิธีการแต่ง วิเคราะห์หว่าผู้แต่งดำเนินเรื่องด้วยรูปแบบใด เช่น เล่าเรื่องตามลำดับกาลเวลา เล่าเรื่องย้อนเวลา เป็นต้น (๔) สำนวนภาษาที่แต่ง เช่น การใช้โวหารการแต่ง เป็นบรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร อุปมาโวหาร สาธกโวหาร หรือ เทศนาโวหาร เป็นต้น การวิเคราะห์ลักษณะคำประพันธ์ร้อยแก้วประเภทสารคดี (Non-Fiction) ควรแยกประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) รูปแบบวรรณกรรม เช่น เป็นความเรียง บทความ จดหมายเหตุ บันทึกเหตุการณ์ บันทึกความทรงจำ คำบรรยาย เป็นต้น (๒) เนื้อหาวรรณกรรม เช่น โครงเรื่อง คือ หัวข้อย่อยที่สร้างจากแนวคิดหลัก และ เนื้อเรื่อง คือ ส่วนที่ผู้แต่งกล่าวมีอะไรบ้างซึ่งเป็นหัวข้อย่อยที่มีในโครงเรื่องนั้น เนื้อเรื่องแบ่งเป็นส่วนนำ ส่วนตัวเรื่อง และส่วนท้ายเรื่อง (๓) กลวิธีการแต่ง คือ ต้องพิจารณาวิธีเขียนของผู้แต่งว่าใช้วิธีเขียนเรียงง่ายหรือซับซ้อน เนื้อหาตามลำดับหรือไม่ เนื้อหาทวนหรือไม่ การแบ่งเนื้อหาประเด็นหลัก ประเด็นรอง และประเด็นย่อย มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันทั้งเรื่องหรือไม่ (๔) สำนวนภาษาที่ใช้แต่ง คือ พิจารณาสำนวนภาษาที่ใช้ ผู้แต่งใช้ภาษาเหมาะสมเนื้อเรื่องหรือไม่ สำนวนภาษาชัดเจนหรือไม่ ใช้ศัพท์วิชาการถูกต้องเหมาะสมอย่างไรบ้างหรือไม่ เป็นภาษาพูดหรือภาษาหนังสือ เป็นต้น

๒.๒) คำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง มี ๓ ลักษณะ คือ บรรยาย (Narrative) พรรณนา หรือ รำพึงรำพัน (Descriptive or Lyrical) และ บทละคร (Dramatic) ทั้ง ๓ ลักษณะควรแยกประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) รูปแบบคำประพันธ์ คือ ลักษณะวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์ใช้นำเสนอเนื้อหาสู่ผู้อ่าน เช่น กาพย์ กลอน โคลง ร่าย ฉันท์ เป็นต้น (๒) เนื้อหา คือ สารสำคัญที่เป็นส่วนประกอบ เช่น โครงเรื่อง ตัวละคร และ ฉาก เป็นต้น (๓) กลวิธีการแต่ง คือ วรรณกรรมนั้น ๆ มีคุณค่าน่าสนใจ เช่น ความไพเราะบทร้อยกรอง และกลวิธีการแต่ง เป็นต้น (๔) การใช้ภาษา คือ ศิลปะการใช้ถ้อยคำ สำนวน โวหารประกอบการแต่งทำให้ผู้อ่านมีจินตนาการและมีอารมณ์วรรณศิลป์คล้อยตาม เช่น การอุปมาคือข้อความที่ยกมาเปรียบ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้แต่งมีลีลาการถ่ายทอดด้านอารมณ์อื่น ๆ เช่น รัก โศก ยินดี เพื่อสร้างความสุนทรีย์ไปกับคำประพันธ์เรื่องนั้น ๆ ลีลาการแต่งให้เกิดความสุนทรีย์ มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ เสาวرنี หรือ ชมโฉม เป็นลีลาการใช้ถ้อยคำชมความงามของตัวละคร ชมความงามของสิ่งต่าง ๆ หรือสถานที่ นารีปราโมทย์ หรือ บทไอ้โลม เป็นลีลาการใช้ถ้อยคำแสดงความรักใคร่เกี่ยวพาราสีหรือพูดให้เพลิดเพลิน พิโรธวาทัง หรือ บริภาษ เป็นลีลาการใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงความโกรธ ชื่นเคือง เยาะเย้ย ตัดพ้อต่อว่า เหน็บแนมกันและกัน สัลลาปังคพิสัย หรือ บทคร่ำครวญ เป็นลีลาการใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงความโศกเศร้า หวนให้ อาลัยอาวรณ์ พრაเพื่อ

การวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถจะนำองค์ประกอบเหล่านี้มาเป็นกรอบการวิเคราะห์ ผู้วิเคราะห์ควรตั้งประเด็นให้ชัดเจน ใช้เหตุใช้ผล ยกตัวอย่างเพื่อให้สมเหตุสมผล อันจะช่วยผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว ได้แง่คิด ได้คติธรรม มีความเพลิดเพลิน เห็นคุณค่าวรรณกรรมได้อย่างแท้จริง

๓) เรื่องย่อ คือ ส่วนที่เป็นเรื่อง ที่ผู้แต่งถ่ายทอด เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร อาจเป็นชื่อตัวละครเช่นพระเวสสันดร ชื่อระยะเวลาและเหตุการณ์สถานที่เช่นกาลานุกรม เป็นต้น เรื่องเกิดที่ไหน เกิดเมื่อใด เกิดได้อย่างไร สาเหตุสำคัญมีอย่างไร เหตุการณ์หรือความเกี่ยวข้องของตัวละครเป็นอย่างไร เริ่มเรื่องอย่างไร เรื่องดำเนินไปอย่างไร จบลงอย่างไร ผู้วิเคราะห์ต้องแยกแยะองค์ประกอบให้ชัดเจน ดังตัวอย่างเรื่องย่อมงคลสูตร ดังนี้

๓.๑) เรื่องเกี่ยวกับอะไร บอกเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมนั้น อาจเป็นชื่อเรื่องตามเนื้อหา เช่น มงคลสูตรในพระไตรปิฎก เป็นต้น

๓.๒) เกิดขึ้นที่ไหน บอกสถานที่เกิดวรรณกรรมนั้น เช่น มงคลสูตร เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล

๓.๓) เกิดขึ้นเมื่อใด บอกเกี่ยวกับเวลาเกิดวรรณกรรมนั้น เช่น มงคลสูตร เกิดในสมัยพุทธกาล

๓.๔) เกิดขึ้นอย่างไร บอกเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดวรรณกรรมนั้น เช่น มงคลสูตรเกิดขึ้นเพราะมนุษย์และเทวดาสงสัยว่าอะไรเป็นมงคลที่แท้จริง เมื่อเทวดาและมนุษย์หาคำตอบไม่ได้ จึงพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบพูลถาม พระพุทธเจ้าจึงตรัสมงคลสูตร

๓.๕) สาเหตุสำคัญว่าอย่างไร บอกเกี่ยวกับสาเหตุสำคัญของวรรณกรรมเรื่องนั้น เช่น มงคลสูตร มีสาเหตุสำคัญเกี่ยวกับมงคลทางพระพุทธศาสนา คำว่ามงคลหมายถึงสิ่งที่ทำให้มีโชคดี หรือธรรมะที่นำมาความสุขความเจริญแก่ชีวิต มี ๓๘ ประการ เริ่มจากมงคลที่ ๑ คือ ไม่คบคนพาล จบด้วยมงคลที่ ๓๘ คือ จิตพ้นจากกิเลสความเศร้าหมอง

๓.๖) เหตุการณ์หรือความเกี่ยวข้องของตัวละครมีอย่างไร บอกเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือความเกี่ยวข้องของตัวละครเรื่องนั้น เช่น มงคลสูตร เหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าแสดงมงคล ๓๘ อย่าง แก่มนุษย์และเทวดาที่สงสัยเรื่องมงคลที่แท้จริง

๓.๗) เริ่มเรื่องอย่างไร ดำเนินไปอย่างไร บอกเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นและการดำเนินเรื่อง เช่น ประวัติมงคลสูตร เริ่มจากความสงสัยว่าอะไรเป็นมงคลที่แท้จริง เริ่มตั้งแต่โต้เถียงในพวกมนุษย์แล้วขยายถึงพวกเทวดา(เทวะ, พวกชนเผ่า) มนุษย์และเทวดาหาคำตอบไม่ได้ จึงไปถามพระพุทธเจ้า เหตุการณ์ดำเนินมากระทั่งพระพุทธเจ้าตรัสมงคลสูตร

๓.๘) จบอย่างไร บอกเหตุการณ์ตอนจบ เช่น มงคลสูตร เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสมงคลสูตรจบ มนุษย์และเทวดาหมดสิ้นความสงสัยเรื่องมงคลที่แท้จริง

เรื่องย่อ เมื่อวิเคราะห์ควรนำประเด็นที่เสนอเขียนเป็นความเรียงจะทำให้เห็นเนื้อหาสัมพันธ์กัน จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจในเรื่องง่ายขึ้น เรื่องย่อบางเรื่องอาจไม่มีประเด็นดังกล่าวครบถ้วน หรือบางเรื่องมีประเด็นมากกว่านั้น อยู่ที่วรรณกรรมเรื่องนั้นมุ่งเสนออะไรเป็นเรื่องหลัก หรือเป็นเรื่องรอง

๔) เนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องคือสาเหตุทำให้เกิดเรื่องขึ้น ส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา และ ฉาก ที่ผู้แต่งประสมประสานให้เป็นเรื่องราวอย่างสนิทแนบเนียน

๔.๑) โครงเรื่อง คือ การลำดับเหตุการณ์ที่ผู้แต่งกำหนดขึ้น เหตุการณ์ก็คือเรื่องราวที่เกิดในช่วงเวลาที่ผู้แต่งกำหนดขึ้นมา เนื้อเรื่องมักเป็นเรื่องผจญภัยรูปแบบต่าง ๆ ตัวละครสำคัญต้องผจญกับปัญหา และหาวิธีการแก้ปัญหา มักจบลงด้วยความสำเร็จ

๔.๒) ตัวละคร คือ ผู้มีบทบาทในเรื่อง ผู้แต่งมักให้ตัวละครแสดงออกด้านอารมณ์ ด้านศีลธรรมจริยธรรม ให้ตัวละครแสดงบทบาทเช่น คำพูด หรือที่เรียกว่าบทสนทนา หรือด้วยการกระทำที่

เรียกว่าบทบาท ผู้วิเคราะห์จึงควรแยกแยะให้เห็นพฤติกรรมของตัวละครว่าพฤติกรรมเป็นอย่างไร พฤติกรรมดีหรือเลวอย่างไร การแสดงบทบาทของตัวละครมีความสมจริงมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

๔.๓) บทสนทนา คือ คำพูดที่ตัวละครใช้สื่อสารกับผู้อื่น บทสนทนาที่ดีต้องเหมาะสมและเข้าใจง่าย เหมาะกับบุคลิกและลักษณะนิสัยตัวละคร การสร้างความสมจริงและชีวิตจิตใจตัวละครขึ้นอยู่กับวิธีเขียนบทสนทนา บทสนทนาสั้นๆ เข้าใจง่ายน่าอ่านกว่าบทสนทนายาว ๆ จึงไม่ควรเขียนบทสนทนายาว หากไม่จำเป็น

๔.๔) ฉาก คือ สถานที่เกิดเรื่อง อาจจะเป็นประเทศ เมือง หมู่บ้านทุ่งนา สภาพบ้านเมือง วิธีชีวิตคนในชุมชน และธรรมชาติ โดยทั่วไปผู้แต่งมักนำเหตุการณ์มาสร้างเป็นเรื่องราว ผู้วิเคราะห์ควรแยกแยะว่าผู้แต่งเขียนฉากถูกต้องสมจริงมากน้อยเพียงใด สอดคล้องเนื้อเรื่องหรือไม่ ฉากหลังมีความประณีต วิจิตร และงดงามเพียงใด เป็นต้น

๕) แรงจูงใจของผู้แต่ง อะไรเป็นแรงจูงใจผู้แต่งให้แต่งเรื่องนั้น ผู้ศึกษาจะต้องวิเคราะห์ออกมาให้ชัด ประเด็นนี้ฝากให้ผู้ศึกษาวิเคราะห์ด้วยตนเอง

๖) คุณค่าวรรณกรรม โดยปกติแล้วการวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรมมี ๔ ประเด็นใหญ่ เมื่อวิเคราะห์ต้องแยกประเด็นใหญ่เป็นประเด็นย่อย ประเด็นย่อยต้องสอดคล้องกับเนื้อหาประเด็นใหญ่ได้อย่างลงตัว ประเด็นหลักในการวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรม ดังนี้

๖.๑) คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คือ ความไพเราะของบทประพันธ์ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการตามรสวรรณกรรม ตามความหมายถ้อยคำและตามภาษาที่ผู้แต่งใช้ เพื่อให้สะท้อนอารมณ์ผู้อ่าน คำว่าวรรณศิลป์ หมายถึงลักษณะดีเด่นด้านการแต่งการเลือกใช้คำ สำนวน สลีลา ประโยค และความเรียงต่าง ๆ ที่ประณีต งดงาม มีรสวรรณกรรมเหมาะกับเนื้อหาเรื่องนั้น ๆ

๖.๒) คุณค่าด้านเนื้อหาสาระ และกลวิธีนำเสนอ คือ การค้นหาสาระและกลวิธีนำเสนอของผู้แต่งว่ามีเนื้อหาสาระมุ่งสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างไร เช่น **เนื้อหาสาระ** เสนอความรู้ ข้อคิดเห็น แบบอย่าง คำสอน คติเตือนใจ ชี้ช่องทางให้มองความจริง ความดี วิธีแก้ปัญหา แนะนำสิ่งควรปฏิบัติและสิ่งควรละเว้น อย่างไรหรือไม่ เป็นต้น **กลวิธีนำเสนอ** ในการนำเสนอเนื้อหาสาระผู้แต่งนำเสนอโดยชี้แนะโดยตรงหรือโดยอ้อม งานเขียนที่ดีไม่จำเป็นต้องสอนศีลธรรมหรือคุณธรรมโดยตรง ผู้แต่งอาจใช้กลวิธีอื่นเพื่อให้ผู้อ่านถกคิดด้วยตนเองได้ ก่อนวิเคราะห์วรรณกรรมควรศึกษาทำความเข้าใจจับประเด็นสรุปแนวคิดของผู้แต่งให้ได้แล้วจึงวิเคราะห์รายละเอียดแต่ละประเด็น หลักสำคัญของวรรณกรรมที่มีคุณค่าเนื้อหาสาระคืองานประพันธ์ที่ดีมีเนื้อหาสร้างสรรค์ ให้ประโยชน์แก่ผู้อ่าน มิใช่มุ่งทำลาย

๖.๓) คุณค่าด้านสังคม คือ วรรณกรรมย่อมสะท้อนสภาพสังคมทั้งด้านที่ดีและไม่ดี การพิจารณาคุณค่าสังคมจากวรรณกรรม จะต้องอ่านทำความเข้าใจ จับความหมายสรุปแนวคิดของผู้แต่งว่าต้องการเสนออะไรแก่ผู้อ่าน สะท้อนสภาพสังคมด้านดีหรือด้านไม่ดี ผู้วิเคราะห์ได้แนวคิดอะไรจากการอ่านวรรณกรรมเรื่องนั้น แล้วแยกวิเคราะห์รายละเอียดแต่ละประเด็น

๖.๔) คุณค่าด้านการนำมาประยุกต์ คือ นำสาระจากเรื่องมาปรับให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เช่น จดจำถ้อยคำสำนวนโวหารนำไปใช้เพื่อความสนุกสนาน การจดจำนำสาระไปใช้เป็นข้อคิดคติเตือนใจย่อมได้ข้อคิดอันมีประโยชน์ต่อตนเอง คนรอบข้าง ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติโดยรวม การนำคุณค่าวรรณกรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตนี้จะทำได้มากน้อยเพียงใดอยู่ที่ความสามารถและประสบการณ์ของแต่ละคน

๑.๖ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาภาษาไทย

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาพิมพ์เป็นภาษาไทยมีจำนวนมาก อยู่ที่คนอ่านจะสนใจวรรณกรรมประเภทใด บทนี้ขอนำเสนอวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่พิมพ์เป็นภาษาไทย ดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎก

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ (คัมภีร์)พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ชั้นแรกที่บันทึกหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ปิฎก หรือ ๓ หมวดหมู่ ได้แก่ (๑) พระวินัยปิฎก คือ หมวดพระวินัยที่ประมวลสิกขาบทสำหรับภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ (๒) พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลหลักคำสอนหมวดพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเหมาะกับบุคคลและโอกาส รวมถึงคำประพันธ์ เรื่องเล่า เรื่องราวอื่นๆในพระพุทธศาสนา และ (๓) พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลหลักคำสอนหมวดพระอภิธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนในรูปหลักวิชาล้วน ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ “พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่บรรจุพระพุทธวจนะ คือ พระธรรมวินัย มีชื่อที่ชาวตะวันตกรู้จักกันโดยทั่วไปว่า Pali Canon หรือ Buddhist Canon ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นที่ประมวลหลักการพื้นฐานของศาสนา (= CANON) ซึ่งในที่นี่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (= Buddhist) และข้อความในคัมภีร์นี้บันทึกด้วยภาษาบาลี (= Pali) แต่คำบาลีที่เรียกพระไตรปิฎก ก็คือ ตปิฎก มาจากคำว่า ตี “สาม” + ปิฎก “ตำรา, คัมภีร์, หรือ กระจาด (อันเป็นภาชนะบรรจุของ) ซึ่งตามตัวอักษรใช้หมายถึงคำสอนหมวดใหญ่ ๓ หมวด”^{๑๒} บทนี้แนะนำพระไตรปิฎกภาษาไทย ๒ ฉบับ คือ (๑) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ (ชุด ๔๕ เล่ม) และ (๒) พระไตรปิฎกสยามรัฐภาษาไทย จัดพิมพ์โดยมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ พุทธศักราช ๒๕๖๐ (ชุด ๕๕ เล่ม) ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์ (แต่ง)	ฉบับภาษาไทย
๑	พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๓๙	พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๓๙
๒	พระไตรปิฎกสยามรัฐภาษาไทย	มหามกุฏราชวิทยาลัยฯ	๒๕๕๙	พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๕๙

๑.๖.๒ คัมภีร์อรรถกถา

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ (คัมภีร์)อรรถกถา คัมภีร์รวบรวมคำอธิบายพระไตรปิฎกที่โบราณจารย์อธิบาย นำคำศัพท์ วลี ประโยคในพระไตรปิฎก ที่คลุมเครือมาอธิบายเพิ่มเติมให้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้ศึกษาหรือผู้อ่านพระไตรปิฎกได้เข้าใจคำศัพท์ วลี ประโยคที่ไม่ชัดเจนได้ง่ายขึ้น บางครั้งท่านอธิบายสอดแทรกเรื่องราว เหตุการณ์ประกอบ เพื่อให้เห็นที่มาคำศัพท์ วลี ประโยคที่ซับซ้อนในพระไตรปิฎกไว้ด้วย “กว่าจะยุติเป็นอรรถกถาที่เรารู้จัก ได้มีเรื่องราวในลังกามาแทรกรวมอยู่กับอรรถกถามากมาย เป็นเรื่องพระ เรื่องโยม เรื่องราชวงศ์ พระราชา ขุนนาง เรื่องในชนบท ในเมือง ความเชื่อของชาวบ้าน การรบกับต่างชาติที่มารุกรานอย่างพวกทมิฬ ความทุกข์ยากเดือดร้อนของพระและประชาชนที่

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ The Pali Canon What a Buddhist Must Know พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

หนังสือสงคราม”^{๑๓} อรรถกถาภาษาไทยที่น่าสนใจ ในที่นี้แนะนำอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ชุด ๕๕ เล่ม ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์(แต่ง)	ฉบับภาษาไทย
๑	อรรถกถาภาษาไทย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๒๕๖๐	พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๖๐

๑.๖.๓ ประเภทอธิบายหลักธรรม

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทอธิบายหลักธรรมที่น่าสนใจ แนะนำ (๑) มลทินปัญหา เนื้อหาถามตอบพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนา ประเด็นคำถามคำตอบเชิงตรรกวิทยา ผู้ตั้งคำถามคือพระยามิลินท์ ผู้ตอบคือพระนาคเสน (๒) วิมุตติมรรค และ (๓) วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรคและวิสุทธิมรรค อธิบายเรื่องไตรสิกขา (ดูบทที่ ๔ ในหนังสือนี้) ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง/รจนา	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	มลทินปัญหา	พระมหาดิปิฎก จุฬายัยเถระ	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๕๙
๒	วิมุตติมรรค	พระอุปติสสเถระ (ชาวศรีลังกา)	พ.ศ. ๖๐๙- ๖๕๓	พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ แปลจากภาษาอังกฤษ ของ พระเอฮารา พระโสภณเถระ และ พระเขมินทเถระ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๘
๓	วิสุทธิมรรค	พระพุทธโฆสเถระ	พ.ศ. ๙๕๖	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) แปลและเรียบเรียง พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๑๔

๑.๖.๔ ประเภทอธิบายหลักธรรมมีเรื่องประกอบ

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทอธิบายหลักธรรมที่น่าสนใจ แนะนำ (๑) เตฎุมิกถา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย รวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์กว่า ๓๐ เรื่อง เนื้อหา มี ๑๑ กัณฑ์ เริ่มที่ค่านมัสการพระรัตนตรัย บานแพนง อารัมภพจน์ กัณฑ์ที่ ๑ (นรกภูมิ)ถึงกัณฑ์ที่ ๑๑ (นิพพานกถา) จบด้วยอวสานพจน์ แต่งร้อยแก้วแบบพรรณนาโวหาร ภาษาไทยโบราณ อุปมา อุปไมย(เปรียบเทียบ) ช่วยให้จินตนาการตามได้ชัด (ดูบทที่ ๕ ในหนังสือนี้) (๒) มังคลัตถทีปนี วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยล้านนาไทย อธิบายมงคลสูตรพระสูตรต้นปิฎก คือ ขุททกปาฐะ และ สุตตนิบาต คัมภีร์ขุททกนิกาย นำคาถา(ร้อยกรอง)มงคลสูตรมาแต่งอธิบาย นำนิทานชาดกมาประกอบคำอธิบาย (ดูบทที่ ๕ ในหนังสือนี้) (๓) กายัมมหาชาติ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยอยุธยา มี ๑๓ กัณฑ์ เริ่มจากกัณฑ์ทศพร ถึงนครกัณฑ์ (ดูบทที่ ๖ ในหนังสือนี้) ตามตาราง

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิตภัณฑ์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓.

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	เตภูมิกถา (ไตรภูมิพระร่วง)	พญาลีไท (สมัยสุโขทัย)	พ.ศ. ๑๘๘๘	พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประสานศรีไส ณ พระเมรุผ้าขาว วัดเทพศิรินทราวาส พ.ศ. ๒๔๕๕
๒	มังคลัตถทีปนี	พระสิริมังคลาจารย์ (สมัยล้านนาไทย)	พ.ศ. ๒๐๖๗	คณาจารย์มหาจุฬา มังคลัตถทีปนี เล่ม ๑-๓. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๘
๓	กาพย์มหาชาติ	พระเจ้าทรงธรรม (สมัยอยุธยา)	พ.ศ. ๒๑๗๐	กรมศิลปากรอนุญาตฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๙

๑.๖.๕ ประเภทประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ แนะนำ ๑) ทีปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาตั้งแต่ยุคแรก(ดูบทที่ ๓ ในหนังสือนี้) ๒) มหาวงศ์ เนื้อหาคล้ายกับทีปวงศ์แต่ไม่พิสดารเท่ากับมหาวงศ์ (ดูบทที่ ๓ ในหนังสือนี้) ๓) ชินกาลมาลีปกรณ์ ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าอื่น ประวัติพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลแผ่ถึงนครเชียงใหม่ และ ๔) สังคีตยวงศ์ พงศาวดารกล่าวถึงการทำสังคายนาพระไตรปิฎกตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพานจนถึงครั้งที่ ๙ ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยสุโขทัย สมัยล้านนา สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๑ (ดูบทที่ ๖ ในหนังสือนี้) ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	ทีปวงศ์	ไม่ปรากฏนาม	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔	บู้ แสงฉาย แปล กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูธรรมโมกษาคณฤกษ์ วัดท่าเสา อ่างทองบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๒๖
๒	มหาวงศ์	พระมหานามและคนอื่น (ชาวศรีลังกา)	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕	สุเทพ พรหมเลิศ แปล สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๓
๓	ชินกาลมาลีปกรณ์	พระรัตนปัญญาเถระ หรือ พระสิริรัตนปัญญาเถระ (สมัยล้านนาไทย)	พ.ศ. ๒๐๖๐	แสง มนวิฑูร แปล กรมศิลปากร จัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะโบราณสถาน อ่างทองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๑
๔	สังคีตยวงศ์	สมเด็จพระวันรัต วัดพระเช	พ.ศ. ๒๓๓๒	พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาล

		ตุงพนา (สมัยรัตนโกสินทร์)		ลักษณะ) แบล พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย พิมพ์ ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๖๖
--	--	------------------------------	--	---

๑.๖.๖ ประเภทพุทธประวัติ

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาพุทธประวัติที่น่าสนใจ แนะนำ (๑) ปฐมสมโพธิกถา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจเสนอพุทธประวัติโดยพิสดาร มุ่งด้านอิทธิปาฏิหาริย์ และ (๒) พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจเสนอพุทธประวัติจากพระไตรปิฎก ผู้เรียบเรียงนำเสนอประเด็นมาร้อยเรียงสัมพันธ์กัน ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	ปฐมสมโพธิกถา	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาทิตชิโนรส (สมัยรัตนโกสินทร์)		ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช พ.ศ. ๒๕๕๔ จัดพิมพ์โดยธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม
๒	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	พุทธทาสภิกขุ (สมัยรัตนโกสินทร์)	พ.ศ. ๒๔๗๗	ธรรมทานมูลนิธิ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๙

๑.๖.๗ ประเภทบทธรรมเทศนา และ ปาฐกถา

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทบทธรรมเทศนาหรือปาฐกถาที่น่าสนใจ แนะนำ (๑) พระมงคลวิเสสกถา เทศนาโวหารที่พระสงฆ์นำมาเทศน์ในพระราชพิธีเช่นเฉลิมพระชนมพรรษา แสดงหลักทศพิธราชธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน รวมทั้งพระราชจริยาวัตร (๒) แก่นพุทธศาสน์ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรียบเรียงจากปาฐกถาของพุทธทาสภิกขุ (ดูบทที่ ๗ ในหนังสือนี้) และ (๓) พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ ปาฐกถาในวันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ ประจำปี ๒๕๓๔ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	พระมงคลวิเสสกถา	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	พ.ศ.๒๔๔๓ - ๒๔๕๓	พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมชื่น

		(สมัยรัตนโกสินทร์)		ประวิตร ณ อยุธยา ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี พ.ศ. ๒๔๗๘
๒	แก่นพุทธศาสน์	พุทธทาสภิกขุ (อินทปญโญ) (สมัยรัตนโกสินทร์)	พ.ศ. ๒๕๐๔	สำนักพิมพ์สุภาพใจ พ.ศ. ๒๕๐๘
๓	พุทธศาสนาในฐานะ เป็นรากฐานของ วิทยาศาสตร์	พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)	พ.ศ. ๒๕๓๕	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๖.๘ ประเภทอธิบายหลักธรรมภาษาวิชาการร่วมสมัย

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทอธิบายหลักธรรมภาษาวิชาการร่วมสมัยที่น่าสนใจ แนะนำ (๑) พุทธวิทยา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่อธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาภาษาวิชาการร่วมสมัย (ดูบทที่ ๘ ในหนังสือนี้) เช่น (๒) พุทธธรรม วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่อธิบายหลักพุทธธรรมละเอียดลุ่มลึก (ดูบทที่ ๙ ในหนังสือนี้) และ (๓) กรรมที่ปณี วรรณกรรมที่พรรณนาเรื่องกรรมแนวพระพุทธศาสนา (ดูบทที่ ๘ ในหนังสือนี้) ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	พุทธวิทยา	พร รัตนสุวรรณ	พ.ศ. ๒๔๙๖	พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๙๙
๒	พุทธธรรม	พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (สมัยรัตนโกสินทร์)	พ.ศ. ๒๕๑๔	โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๓๙ พ.ศ. ๒๕๕๗
๓	กรรมที่ปณี	พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) (สมัยรัตนโกสินทร์)	พ.ศ. ๒๕๑๙	สำนักพิมพ์ดอกหญ้า พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕

๑.๖.๙ ประเภทย่อความพระไตรปิฎก

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทย่อความพระไตรปิฎกที่น่าสนใจ แนะนำ ๑) พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ย่อความพระไตรปิฎก ๔๕ เล่มรวมอยู่ในเล่มเดียว เล่าความเป็นมาพระไตรปิฎก แล้วย่อความพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ๒) พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่รวบรวมคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท นิกายมหายาน และนิกายวัชรยาน (ดูบทที่ ๙ ในหนังสือนี้) ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	พระไตรปิฎก ฉบับ สำหรับประชาชน	สุชีพ บัญญานุกาพ	๒๕๐๑	มหาสมุทรราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, รวมเล่มเดียว พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๒๒

๒	พระไตรปิฎกฉบับ สากล : วิถีธรรมจาก พุทธปัญญา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย	๒๕๖๑	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๖๑
---	---	--	------	--

๑.๖.๑๐ ประเภทนวนิยาย และ เรื่องสั้น

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทนวนิยายหรือเรื่องสั้นที่น่าสนใจ แนะนำ (๑) ลีลาวดี วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทนวนิยายอิงธรรมะ ผู้แต่งเล่าเรื่องสอดแทรกด้วยคติธรรม เรื่องความรักของหนุ่มสาวที่ต่างวรรณะ ฝ่ายชายถูกกีดกันจากครอบครัวฝ่ายหญิง ฝ่ายชายหนีไปบวช ฝ่ายหญิงยังมีความผูกพัน แต่ถูกฝ่ายชายในเพศสมณะปฏิเสธ ฝ่ายหญิงผิดหวังไปบวชเป็นภิกษุณีจนได้เป็นพระอรหันต์ ส่วนฝ่ายชายคงแสวงหาสัจธรรมต่อไป นวนิยายเรื่องนี้มีอิทธิพลแถบภาคอีสานของไทย คณะหมอลำต่อกลอนนำชีวิตตัวละครเรื่องลีลาวดีมาเล่าแสดงแก่ผู้ชม เป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบัน (๒) กฎแห่งกรรม วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องการทำกรรมและการให้ผลกรรม กฎแห่งกรรม ของ ท. เลียงพิบูลย์ มี ๗ เล่ม นำเสนอ เริ่มจาก เรามีกรรมเป็นของตน เรามีกรรมเป็นแดนเกิด เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เรามีกรรมเป็นมรดกตกทอด เราทำกรรมใดจะได้รับผลแห่งกรรมนั้น เราจักล่วงพ้นกรรมไปไม่ได้ (๓) ทองเนื้อเก้า วรรณกรรมสะท้อนวิถีชีวิตคนในสังคมเมือง สะท้อนวิถีชีวิตเด็กคนหนึ่งเกิดในครอบครัวที่แม่และยายติดอบายมุขแต่เขาได้รับการฝึกหัดขัดเกลาจากคำสอนพระพุทธศาสนาจนผ่านพ้นอุปสรรคชีวิต ตามตาราง

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีที่แต่ง	ฉบับภาษาไทย
๑	ลีลาวดี	ธรรมโฆษะ (แสง จันทร์งาม)	-	ลีลาวดี ภาค ๑-๓ มหามกุฏราช วิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๑
๒	กฎแห่งกรรม	ท. เลียงพิบูลย์ (ทองหยก เลียงพิบูลย์)	๒๕๑๔	กฎแห่งกรรม ฉบับสมบูรณ์ ชุด ๗ เล่ม สำนักพิมพ์ธรรมสภา บ้านลือธรรม
๓	ทองเนื้อเก้า	โบตัน (สุภา สิริสิงห)	๒๕๒๙	สุวีรยสาส์น พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๒๙

สรุปท้ายบท

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาหมายถึงงานเขียนทุกชนิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา สัททาพิเศษ รวมถึงงานเขียนในรูปแบบอื่น นอกจากนี้รวมนวัตกรรมเช่นโปรแกรมคอมพิวเตอร์บรรจุข้อมูลทางพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นสอนเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ให้รู้จักการละเว้นความชั่ว ให้ทำความดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา (๑) มีเนื้อหาจากพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์อื่นๆ นำมาแต่งหรือแปล แทรกหลักคำสอน และ (๒) นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มาแต่ง หรือบันทึกเหตุการณ์แทรกอารมณ์และจินตนาการ ประเภทวรรณกรรมแบ่งตามลักษณะการแต่ง ตามเนื้อหา ตามการถ่ายทอด ตามต้นกำเนิดวรรณกรรม ตามรูปแบบวัสดุและสื่อที่นำเสนอ และตามแหล่งกำเนิดวรรณกรรม

การวิเคราะห์วรรณกรรม หมายถึงการแยกประเด็นศึกษา อันทำให้เห็นรายละเอียดได้ชัดเจน มีประโยชน์แก่ผู้วิเคราะห์ด้านประเมินคุณค่า แสดงความคิดเห็น อธิบายข้อเท็จจริงแก่ผู้อื่น ความประสงค์ และประโยชน์ที่ได้ ทำให้ทราบองค์ประกอบในวรรณกรรม เช่น ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป (แนวคิด จุดมุ่งหมาย เจตนาผู้แต่ง) และ คุณค่าของวรรณกรรม มีประโยชน์ด้านประเมินคุณค่า การแสดงความคิดเห็น การวิจารณ์ และอธิบายข้อเท็จจริงแก่ผู้อื่น แนวการวิเคราะห์มีการวางกรอบงาน ประเด็นที่จะวิเคราะห์ เพื่อทราบรายละเอียดแต่ละประเด็น

แนะนำวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่พิมพ์เป็นภาษาไทย เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ประเภทอธิบายหลักธรรม ประเภทอธิบายหลักธรรมมีเรื่องประกอบ ประเภทร้อยกรองเช่นกาพย์ ประเภทประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ประเภทพุทธประวัติ ประเภทบทธรรมเทศนาและปาฐกถา ประเภทอธิบายหลักพุทธธรรมภาษาวิชาการร่วมสมัย ประเภทย่อความพระไตรปิฎก ประเภทนวนิยายอิงหลักธรรมะ ประเภทเรื่องสั้น

คำถามท้ายบท

คำชี้แจง

ตอนที่ ๑ : ข้อสอบอัตนัย มี ๑๐ ข้อ

๑. จงบอกความหมายคำว่าวรรณกรรมและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
๒. จงบอกจุดมุ่งหมายวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
๓. จงอธิบายลักษณะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
๔. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบ่งตามลักษณะการประพันธ์ แบ่งอย่างไร
๕. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบ่งตามลักษณะการถ่ายทอด มีรายละเอียดอย่างไร
๖. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบ่งตามต้นกำเนิดวรรณกรรม แบ่งอย่างไร
๗. แนวทางการวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา กำหนดประเด็นอย่างไรบ้าง
๘. แนวทางการวิเคราะห์ “เรื่องย่อ” วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา กำหนดประเด็นใดบ้าง
๙. แนวทางการวิเคราะห์ “คุณค่า” วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา กำหนดประเด็นใดบ้าง
๑๐. บอกชื่อวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ๑ เรื่อง พร้อมวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องนั้น

ตอนที่ ๒ : ข้อสอบปรนัย มี ๑๐ ข้อ กาเครื่องหมาย x ทับข้อ ก ข ค ง ที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. ความหมายคำว่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คือข้อใด
 - ก. งานเขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ยกย่องว่าแต่งดี
 - ข. งานเขียนทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
 - ค. หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี
 - ง. หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่แต่งเชิงวรรณศิลป์
๒. จุดมุ่งหมายเดิมของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คือข้อใด
 - ก. มุ่งแสดงประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา

- ข. มุ่งให้เข้าใจโลกตามความเป็นจริง
 ค. มุ่งสอนให้ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว
 ง. มุ่งแสดงให้เห็นความดีงามและการบำเพ็ญบารมี
๓. ลักษณะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
 ก. เน้นเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์
 ข. มีนิทานชาดกประกอบเนื้อหา
 ค. เกี่ยวกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
 ง. มีการแทรกหลักศาสนธรรมทางพระพุทธศาสนา
๔. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แบ่งตามลักษณะการประพันธ์ คือข้อใด
 ก. วรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง
 ข. วรรณกรรมร้อยแก้ว
 ค. วรรณกรรมร้อยกรอง
 ง. วรรณกรรมปริสุทธ์
๕. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แบ่งตามลักษณะการถ่ายทอด คือข้อใด
 ก. วรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง
 ข. วรรณกรรมปริสุทธ์และประยุกต์
 ค. วรรณกรรมมุขปาฐะและลายลักษณ์
 ง. วรรณกรรมปฐมภูมิและทุติยภูมิ
๖. ความเป็นมาของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาควรวิเคราะห์ในประเด็นใด
 ก. เกิดขึ้นอย่างไรและสาระสำคัญว่าอย่างไร
 ข. เกิดขึ้นที่ไหนและเกิดเมื่อใด
 ค. ประวัติหนังสือและประวัติผู้แต่ง
 ง. เริ่มต้นอย่างไร และจบอย่างไร
๗. ส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ “เนื้อเรื่อง” วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คือข้อใด
 ก. โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา และ ฉาก
 ข. แนวคิด จุดมุ่งหมาย เจตนาของผู้แต่ง
 ค. เรื่องเกี่ยวกับอะไร เกิดขึ้นอย่างไร สาระสำคัญว่าอย่างไร
 ง. คุณค่าด้านเนื้อหาสาระ และกลวิธีนำเสนอ
๘. การวิเคราะห์ที่เกิดเหตุการณ์ เกี่ยวกับเรื่องใด
 ก. โครงเรื่อง
 ข. ตัวละคร
 ค. บทสนทนา
 ง. ฉาก
๙. คุณคุณค่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาควรวิเคราะห์ในด้านใด
 ก. ด้านคำพูดที่ตัวละครในเรื่องใช้ในการสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ
 ข. ด้านวรรณศิลป์ เนื้อหาสาระ สังคม การประยุกต์
 ค. ด้านสาระสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นเรื่องราวซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญ
 ง. ด้านแนวคิด จุดมุ่งหมาย เจตนาของผู้แต่ง
๑๐. ข้อใดไม่ใช่วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แนะนำในหนังสือนี้
 ก. เทภูมิกถา

- ข. แก่นพุทธศาสน์
- ค. ตำหรับางนพมาศ
- ง. ชินกาลมาลีปกรณ์

DO NOT COPY

เอกสารอ้างอิงประจำบท

- กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพมหานคร: วิกิตอเรียการพิมพ์, ๒๕๒๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษากับการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๗
- _____. พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธรรม, ๒๕๕๘.
- _____. รู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธรรม, ๒๕๕๘.
- พระราชปรียัติ (สฤษดี สิริธโร). งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระศรีวิสุทธิคุณ (สฤษดี ประชาตุ). การศึกษาวิเคราะห์หลักการและเหตุผลของ การ ส ร ้าง ส ร ร ค์ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- http://arc.nstru.ac.th/center/pongsak/e_learning/unit1_1.html (29 June 2549).
- https://www.ipat.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=160:25-06-53 (29 March 2556)

DO NOT COPY